दिनांक ११/०८/२०१७ रोजीच्या 'Speaking to Minutes Order' नुसार या आदेशात सुधारणा करण्यात आली आहे.

HIGH COURT OF JUDICATURE AT BOMBAY

सत्यमेव जयते

(इंग्रजीमध्ये टंकलिखित केलेल्या न्यायनिर्णयाचा मराठी अनुवाद)

मुंबई उच्च न्यायालयाच्या अधिकारितेमधील फौजदारी अपीलीय अधिकरीता

रिट याचिका क्र. ३१२३/२०१४

सह

फौजदारी अर्ज क्र. १७८/२०१६

१. निर्मल बंग सिक्युरिटीज प्रायव्हेट लिमिटेड
(पूर्वीची मे. निर्मल बंग)
कंपनी कायदा,१९५६ अंतर्गत
अंतर्भूत एक खासगी मर्यादित कंपनी ,
नोंदणीकृत कार्यालय : ३८ ब , खटाव ब्रीज २ रा मजला,
अलकेश दिनेश मोदी मार्ग

२. किशोर बंग,

राहणार : फ्लॅट क्रमांक ५०१, ५ वा मजला,
हॅमिल्टन को-ऑपरेटिव्ह हाऊसिंग सोसायटी,
लेबर्नम रोड, गामदेवी, मुंबई-७
व्यवसायः याचिकाकर्ते क्रमांक.१ चे संचालक

दिनांक ११/०८/२०१७ रोजीच्या 'Speaking to Minutes Order' नुसार या आदेशात सुधारणा करण्यात आली आहे.

३. श्री दिलीप बंग,

३८ बी, खटाव इमारत, २ रा मजला,

अलकेश दिनेश मोदी मार्ग फोर्ट, मुंबई- ४००००१

व्यवसायः याचिकाकर्ते क्रमांक. १ चे संचालक. ... याचिकाकर्ते

विरुद्ध

महाराष्ट्र राज्य

मार्फत

१. मुंबई पोलीस, एमआरए मार्ग, मुंबई

आणि

२. अशोक चौधरी

आर/ए ८/१ ए, लिटिल रसेल स्ट्रीट,

कोलकाता-७०००७१ . ....उत्तरवादी

याचिकाकर्त्यांसाठी जे. सागर असोसिएट्स यांच्या सूचनेवरून श्री. सतीश मानेशिंदे सोबत श्री. रविचंद्र हेगडे आणि सुश्री आशनी दलाल.

श्री. के. व्ही. सस्ते, उत्तरवादी क्र. १ साठी सहाय्यक सरकारी वकील

उत्तरवादी क्रमांक. २ आणि एपीपीडब्ल्यू/१७८/२०१६ मधील अर्जदारासाठी लॉ ग्लोबल ॲडव्होकेट यांच्या सूचनेवरून श्री. सुभाष झा सोबत सुश्री संजना परदेशी .

न्यायमंचः न्यायमूर्ती ए. एस. ओक आणि

न्यायमूर्ती श्रीमती अनुजा प्रभुदेसाई

राखून ठेवल्याचा दिनांक : १६ मार्च, २०१७

अधिघोषीत केल्याचा दिनांक : ५ मे २०१७

दिनांक ११/०८/२०१७ रोजीच्या 'Speaking to Minutes Order' नुसार या आदेशात सुधारणा करण्यात आली आहे.

न्यायनिर्णय (न्या. ए. एस. ओक द्वारे) :

१. फौजदारी प्रक्रिया संहिता, १९७३ (थोडक्यात 'फौ.प्र.सं.')च्या कलम ४८२ सह वाचलेल्या भारतीय राज्यघटनेच्या कलम २२६ अंतर्गत या याचिकेद्वारे, उत्तरवादी क्र. २ यांनी दाखल केलेल्या तक्रारीद्वारे, विद्वान अतिरिक्त महानगर दंडाधिकारी, ४७ वे न्यायालय, एस्प्लानेड, मुंबई यांनी २३ डिसेंबर २०१३ रोजी पारित केलेला आदेश रद्द करण्याची विनंती केली आहे. या आदेशानुसार फौजदारी प्रक्रिया संहितेच्या कलम १५६(३) अंतर्गत कारवाई करण्याचे आदेश देण्यात आले होते. आक्षेपित आदेशानुसार भारतीय दंड संहितेच्या कलम ३४ सह कलम ४०९ अंतर्गत दंडनीय गुन्ह्यासाठी एमआरए मार्ग पोलिस ठाण्यात दाखल करण्यात आलेला प्रथम खबरी अहवाल (एफआयआर) रद्द करण्याची विनंतीही करण्यात आली आहे. ५ फेब्रुवारी २०१५ रोजी, न्यादेश पारित करण्यात आला आणि उत्तरवादी क्र. २ साठी विद्वान वकील आणि विद्वान एपीपी यांचे म्हणणे ऐकल्यानंतर या न्यायालयाच्या परवानगीशिवाय आरोपपत्र दाखल करू नये आणि याचिकाकर्त्यांविरुद्ध कोणतीही जबरदस्ती कारवाई केली जाऊ नये असा अंतरिम आदेश देण्यात आला होता. तथापि, चौकशी सुरू ठेवण्याचे आदेश देण्यात आलेले होते. येथे नोंद घेतली पाहिजे की, ४ नोव्हेंबर २०१५ रोजी अतिरिक्त मुख्य महानगर दंडाधिकारी, ३८ वे न्यायालय, बॅलार्ड पियर, मुंबई यांनी एक आदेश पारित केला होता जो पुढील प्रमाणे आहे :

दिनांक ११/०८/२०१७ रोजीच्या 'Speaking to Minutes Order' नुसार या आदेशात सुधारणा करण्यात आली आहे.

" नोटीस क्रमांक ४०/२०१५ मधील निशानी क्र. १ मधील आदेश

या सूचनेच्या अगदी खाली मी हा आदेश देत आहे, त्यामुळे मला त्यातील मजकूर पुन्हा सादर करण्याची गरज नाही.

२) याचिका आणि कागदपत्रांचे सोबत अवलोकन केले. या नोटीसमध्ये नमूद केल्याप्रमाणे फसवणुकीचे गुन्हे उघडकीस आले असल्यास, तपास अधिकारी त्यांच्या तपासादरम्यान कायद्याच्या तरतुदींनुसार योग्य ती कारवाई करू शकतात, अशी नोटीस तपास अधिकाऱ्यांना पाठवा."

२ . १६ डिसेंबर २०१५ च्या आदेशाद्वारे या न्यायालयाने उपरोक्त आदेशाचा संदर्भ समाविष्ट करण्यासाठी दुरुस्ती करण्यास परवानगी दिली आणि त्यानुसार सुधारणा करण्यात आली.

३. उत्तरवादी क्र. २ यांनी आपल्या तक्रारीत म्हटले आहे की ते सीया फायनान्शियल सर्व्हिसेस प्रायव्हेट लिमिटेड या कंपनीचे संचालक होते. ही कंपनी व्यापार आणि समभागांची गुंतवणुक हा व्यवसाय करत होती. याचिकाकर्ता क्र. १ कंपनीचे नाव पूर्वी मेसर्स निर्मल बंग असे होते आणि याचिकाकर्ता क्र. २ आणि ३ हे याचिकाकर्ता क्र. १ - कंपनीचे संचालक होते, असा आरोप तक्रारीत करण्यात आला होता.आरोप आहे की याचिकाकर्ता क्र. १ -कंपनी समभागांचा व्यापार (शेअर ट्रेडिंग) या व्यवसायात गुंतलेली आहे आणि ती एनएसई आणि बीएसईची नोंदणीकृत दलाल (ब्रोकर) आहे. आरोप असा आहे की १९९५ मध्ये, याचिकाकर्ता क्र. २ आणि ३ आणि त्यांचा मृत भाऊ निर्मल बंग यांच्यासह उत्तरवादी क्र. २ सोबत संपर्क साधून शेअर्समध्ये गुंतवणूक करण्याची आणि त्यांच्यामार्फत व्यापार करण्याची विनंती केली

होती.त्यांनी उत्तरवादी क्र. २ ला सांगितले की ते एनएसई आणि बीएसईचे नोंदणीकृत दलाल होते आणि उत्तरवादी क्र. २ यांनी त्यांच्याशी जोडणे फायदेशीर ठरेल.याचिकाकर्ता क्र. २ आणि ३ यांनी आणि त्यांच्या मृत भावाने (निर्मल बंग) केलेल्या निवेदनांच्या आधारे, उत्तरवादी क्र. २ गुंतवणूक करण्यास सहमत झाला.तक्रारीत नमूद केलेल्या प्रकरणानुसार, उत्तरवादी क्र. २ यांनी १९९५ पासून गुंतवणूक करण्यास सुरुवात केली आणि कोट्यवधी रुपयांचे असंख्य व्यवहार केले.आरोप आहे की, याचिकाकर्ता क्र. २ आणि ३ हे त्यांचे भाऊ निर्मल बंग सह बामा सिक्युरिटीज लिमिटेडचे सुद्धा संचालक होते. ही कंपनी देखील समभागांचा व्यापार करत होती. स्पष्टीकरणात्मक चित्रणाद्वारे तक्रारीसोबत जोडलेल्या कंत्राट नोंदीवर विश्वास ठेवण्यात आला आहे. २६ फेब्रुवारी १९९८ रोजी याचिकाकर्त्याने उत्तरवादी क्र. २ च्या वतीने बीएफएल सॉफ्टवेअरचे १, ०९, ७०० समभाग ८६/- रुपये दराने खरेदी केल्याचा आरोप आहे.या व्यवहाराच्या निवेदनाची एक प्रत "निशानी- ब " म्हणून तक्रारीसोबत जोडण्यात आली आहे. उत्तरवादी क्र. २ यांनी ३० जून १९९८ च्या नोंदीवर भर दिला , ज्यात २६ फेब्रुवारी १९९८ रोजी बीएफएल सॉफ्टवेअरचे १, ०९, ७०० समभाग खरेदी केल्याचे दर्शविले आहे. उपरोक्त समभागांव्यतिरिक्त याचिकाकर्त्यांकडे उत्तरवादी क्र. २ च्या वतीने इतर समभाग होते, असा आरोप आहे.या समभागांचा तपशील निशानी - क वर याचिकेसोबत जोडण्यात आला आहे.

४. उत्तरवादी क्र. २ यांनी तक्रारीत म्हटले आहे की बी. एफ. एल. सॉफ्टवेअर एका परदेशी कंपनीने ताब्यात घेतले होते आणि त्यामुळे बी. एफ. एल. सॉफ्टवेअर कंपनीच्या समभागांची किंमत वाढली. जेव्हा उत्तरवादी क्र. २ यांनी याचिकाकर्त्याबरोबर असलेल्या त्यांच्या समभागांची स्थिती जाणून घेण्यासाठी आणि व्यापारात भविष्यातील कारवाईबाबत चर्चा करण्यासाठी याचिकाकर्त्याशी संपर्क साधला, तेव्हा याचिकाकर्त्याने उदासीन आणि टाळाटाळ वृत्ती दर्शवली. तक्रारीत असा आरोप करण्यात आला आहे की ११ ऑक्टोबर १९९८ रोजी उत्तरवादी क्र. २ यांनी मुंबई येथील पोलिस आयुक्तांकडे तक्रार दाखल केली, ज्याची एक प्रत तक्रारीसोबत निशानी ई म्हणून जोडण्यात आली आहे. ३२ आणि ३३ पानांच्या परिच्छेद ७ ते ११ मध्ये तक्रारीतील तथ्यात्मक विधाने अशी आहेतः

> *"७. म्हणून तक्रारदाराने आपल्या भूमिकेवर ठाम राहण्याचा निर्णय घेतला आणि आरोपीने विक्रीदरम्यान तक्रारदाराच्या वतीने खरेदी केलेले आणि स्वतःकडे ठेवलेले सर्व समभाग (शेअर्स) सोपवण्याची मागणी आरोपीकडे केली. तथापि, आरोपीने तक्रारदारास त्यांचे समभाग (शेअर्स) परत देण्याऐवजी, माझ्या समभागांची (शेअर्सची) मागणी केल्यास त्याचे गंभीर परिणाम भोगावे लागतील अशी धमकी दिली. त्यामुळे तक्रारदाराला पोलीस आयुक्त, मुंबई यांच्याकडे वस्तुस्थिती सांगून कायद्यानुसार योग्य ती कारवाई करण्याची विनंती करण्यास आणि तक्रार दाखल करण्यास भाग पाडण्यात आले. येथे जोडलेली आणि 'निशाणी ई ' म्हणून चिन्हांकित केलेली ही दिनांक ११. १०. ९८ रोजी पोलिस आयुक्त, मुंबई यांच्यासमोर दाखल केलेल्या तक्रारीची प्रत आहे.*
>
> *८. हे प्रकरण तपासासाठी सामान्य शाखा, गुन्हे शाखा, सीआयडी, मुंबई यांच्याकडे पाठवण्यात आले. आश्चर्याची गोष्ट म्हणजे सामान्य शाखा, गुन्हे शाखा, सीआयडी, मुंबई यांच्या सांगण्यावरून कोणताही तपास झाला*

नाही आणि कोणताही गुन्हा न नोंदवता पोलीस निरीक्षक, सामान्य शाखा, गुन्हे शाखा, सीआयडी, मुंबई यांनी मला दिनांक २९. ०६. ९९ रोजी पत्राद्वारे असे कळविले की, या प्रकरणात कोणतीही कार्यवाही करणे शक्य नाही आणि मी बॉम्बे स्टॉक एक्सचेंज किंवा नॅशनल स्टॉक एक्स्चेंजच्या बोर्डासमोरील लवादात माझ्या तक्रारींचे निराकरण करू शकतो. पोलीस निरीक्षक, सामान्य शाखा, गुन्हे शाखा, सीआयडी, मुंबई यांच्या दिनांक २९. ०६. ९९ च्या पत्राची प्रत येथे जोडण्यात आली आहे आणि 'निशाणी एफ' म्हणून चिन्हांकित करण्यात आली आहे. पोलिस निरीक्षक, सामान्य शाखा, गुन्हे शाखा, सीआयडी, मुंबई यांच्या दृष्टिकोनामुळे व्यथित होऊन तक्रारदाराने या प्रकरणाचा उच्च अधिकाऱ्यांकडे पाठपुरावा केला आणि त्यांच्याकडे विविध तक्रारी केल्या. या तक्रारींची प्रत येथे जोडण्यात आली आहे आणि 'एक्झिबिट जी एकत्रित ' या नावाने चिन्हांकित करण्यात आली आहे.

९. नंतर या तक्रारीचा पाठपुरावा अप्पर पोलीस आयुक्त, आर्थिक गुन्हे शाखा, मुंबई कार्यालयाकडून करण्यात येत होता आणि १३.०४.२०१० रोजी पोलीस उप आयुक्त, झोन १, मुंबई यांच्याकडे आवश्यक कार्यवाहीसाठी ही तक्रार नोंदवली गेली. दिनांक १३.०४. २०१० च्या पत्राची प्रत येथे जोडण्यात आली आहे आणि 'निशाणी एच ' म्हणून चिन्हांकित करण्यात आली आहे.

१०. गंभीर स्वरूपाची आणि व्यापक परिणामांची ही बाब आहे. वरील आरोपींनी मिळून कट रचून गंभीर फौजदारी गुन्हे केले असून कोट्यवधी रुपयांची मोठी फसवणूक केली आहे. आरोपींनी सुरुवातीपासूनच, एकमेकांच्या संगनमताने आणि अप्रामाणिक हेतूने, तक्रारदाराला त्याने कष्टाने कमावलेले पैशे गुंतवण्यास प्रवृत्त केले आणि ते ही रक्कम समभागांमध्ये गुंतवतील असे त्याला दर्शवले (भासवले). तथापि, वारंवार विनंती आणि आठवण करून देऊनही, आरोपींनी त्या समभागांची सुपूर्द केली नाही आणि त्या समभागांची विक्री केली आणि त्यातून मिळालेला नफा स्वतःच्या वापरासाठी केला. त्यांनी तक्रारदाराला विश्वासात घेऊन समभाग (शेअर्स) धारण केले होते आणि ते उपदलाल(सब ब्रोकर) असल्याने ते तक्रारदाराचे अभिकर्ता (एजंट) होते. तक्रारदाराच्या मालकीचे समभाग (शेअर्स) सुमारे साठ कोटी रुपयांचे आहेत जे वरील नावाच्या

आरोपींकडे सोपवण्यात आले होते आणि जे आरोपींनी त्यांच्या क्षमतेनुसार दलाल म्हणून धारण केले आहेत. वरील आरोपींनी भारतीय दंड संहितेच्या कलम ४०९ अंतर्गत आपराधिक विश्वासघाताचा गुन्हा केला आहे.

११. ही फसवणूक कोट्यवधी रुपयांची असल्याने आर्थिक गुन्हे शाखेने त्वरित आणि प्रभावी चौकशी करण्याची आवश्यकता असूनही आर्थिक गुन्हे शाखेने या प्रकरणात अद्याप कोणताही गुन्हा दाखल केलेला नाही.

५. फौजदारी प्रक्रिया संहितेच्या कलम १५६ च्या उप-कलम (३) अन्वये आर्थिक गुन्हे शाखेच्या संबंधित अधिकाऱ्याला गुन्हा नोंदविण्याचे निर्देश देणारा आदेश जारी करण्यात यावा अशी प्रार्थना तक्रारीत करण्यात आली होती. तक्रारीवर दिलेला आक्षेपित आदेश असा आहे:-

"तक्रारदाराने केलेल्या आरोपांचा विचार करून पोलिसांना फौजदारी प्रक्रिया संहितेच्या कलम १५६ (३) अन्वये या प्रकरणाचा तपास करण्याचे आणि (अस्पष्ट) दिवसांच्या आत अहवाल सादर करण्याचे निर्देश देण्यात आले आहेत."

६. याचिकाकर्त्यांची बाजू मांडणाऱ्या विद्वान वकिलाने दुसऱ्या प्रतिवादीने पोलीस आयुक्तांकडे ११ ऑक्टोबर १९९८ रोजी केलेल्या तक्रारीकडे आमचे लक्ष वेधले. निर्मल यांच्यावरच कपट व फसवणूक केल्याचा आरोप सदर पत्रात करण्यात आला असल्याचे त्यांनी निदर्शनास आणून दिले. त्यांनी निदर्शनास आणून दिले की, पोलीस आयुक्तांना संबोधित केलेल्या या तक्रारीची चौकशी करण्यात आली होती आणि २९ जून १९९९ रोजी लिहिलेल्या पत्राद्वारे, पोलीस निरीक्षक, सामान्य शाखा, गुन्हे शाखा, C.I.D., मुंबई यांनी दुसऱ्या प्रतिवादीला कळवले की त्याच्या तक्रारीच्या आधारे

कोणतीही कार्यवाही केली जाऊ शकत नाही आणि तो लवाद प्रक्रियेचा अवलंब करून त्याच्या तक्रारींचे निवारण करू शकतो. त्यांनी निदर्शनास आणून दिले की २५ सप्टेंबर २००२ रोजी दुसरी तक्रार दुस-या प्रतिवादीने सह पोलिस आयुक्त, मुंबई यांच्याकडे केली होती. याच दिवशी दुसऱ्या व तिसऱ्या याचिकाकर्त्यांनी आपल्याला जीवे मारण्याची धमकी दिल्याचे त्याने तक्रारीत म्हटले आहे. त्यांनी निदर्शनास आणून दिले की त्यानंतर दुसरा प्रतिवादी शांत राहिला आणि केवळ २२ मार्च, २०१० रोजी त्याने गुन्हे शाखेचे सह पोलिस आयुक्त यांना पत्र लिहून दुसऱ्या आणि तिसऱ्या याचिकाकर्त्यांना मेसर्स निर्मल बंगचे बंग ब्रदर्स असे वर्णन करून फसवणूक आणि धमकावल्याचा आरोप केला. १३ एप्रिल २०१० रोजी आर्थिक गुन्हे शाखेच्या अतिरिक्त पोलिस आयुक्तांच्या कार्यालयाने दुसऱ्या प्रतिवादीची तक्रार पोलिस उपायुक्तांकडे पाठवल्याचे त्यांनी निदर्शनास आणून दिले. दुसऱ्या याचिकाकर्त्याने २८ नोव्हेंबर २००२ रोजी पोलीस सहआयुक्तांना संबोधित केलेले एक पत्र त्यांनी निदर्शनास आणून दिले. ही तक्रार ५ जून २०१३ रोजी उशिराने दाखल करण्यात आल्याचे त्यांनी निदर्शनास आणून दिले. ही तक्रार पूर्णपणे चुकीची असल्याचे त्यांनी आवर्जून सांगितले. सर्वोच्च न्यायालय आणि या न्यायालयाच्या अनेक निर्णयांचा त्यांनी अवलंब केला. त्यांनी प्रियंका श्रीवास्तव आणि अन्य एक विरुद्ध उत्तर प्रदेश राज्य आणि अन्य एक [(२०१५) ६ एस सी सी २८७] या प्रकरणातील सर्वोच्च न्यायालयाच्या निर्णयाचा अवलंब केला. त्यांनी नमूद केले की, फौजदारी प्रक्रिया संहितेच्या कलम १५४ च्या उप-कलम (३) च्या अनुपालनासंबंधी वक्तव्ये केली गेली नाहीत, त्याव्यतिरिक्त कलम १५६ (३) अंतर्गत

दिनांक ११/०८/२०१७ रोजीच्या 'Speaking to Minutes Order' नुसार या आदेशात सुधारणा करण्यात आली आहे.

आदेश यांत्रिक पद्धतीने पारित करण्यात आल्याचे दिसते कारण सदर आदेश केवळ एका वाक्यात आहे ज्यामध्ये कोणतीही कारणे नाहीत. विलंबाची बाजू विचारात घेतली गेली नसल्याचे त्यांनी सादर केले. त्यांनी थरमॅक्स लिमिटेड आणि इतर विरुद्ध मेसर्स के.एम.जॉनी आणि इतर [(२०११) १३ एस सी सी ४१२] मध्ये सर्वोच्च न्यायालयाने दिलेल्या निर्णयाकडे आमचे लक्ष वेधले. हरियाणा राज्य आणि इतर विरुद्ध चौधरी भजन लाल आणि इतर [Suppl (१) एस सी सी ३३५] प्रकरणातील सर्वोच्च न्यायालयाच्या सुप्रसिद्ध निर्णयावरही त्यांनी भर दिला. रामदेव फूड प्रोडक्ट्स प्रायव्हेट लिमिटेड विरुद्ध गुजरात राज्य [(२०१५) ६ एस सी सी ४३९] या प्रकरणातील सर्वोच्च न्यायालयाच्या निर्णयावरही त्यांनी भर दिला. मेहमूद उल रहमान आणि इतर विरुद्ध खजीर मोहम्मद टुंडा आणि इतर [(२०१५) १२ एस सी सी ४२०] प्रकरणातील सर्वोच्च न्यायालयाच्या सुप्रसिद्ध निर्णयावरही त्यांनी भर दिला . ज्या आदेशाच्या आधारावर प्रथम खबरी अहवाल (एफ आय आर) नोंदवण्यात आला आहे, त्यावरून हे सिद्ध होते की, या आदेशात बुद्धीचा योग्य वापर झाला नाही. सदर आदेशात बुद्धीचा वापर प्रतिबिंबित होत नाही, असे त्यांनी सांगितले. त्यामुळे सदर आदेशाच्या आधारे नोंदवलेला आदेश आणि प्रथम खबरी अहवाल (एफ आय आर) रद्द करून बाजूला सारण्यात यावे.

७. प्रतिवादी क्रमांक २ च्या वतीने उपस्थित असलेल्या विद्वान वकिलांनी सविस्तर निवेदन केले आहे. फौजदारी प्रक्रिया संहितेच्या कलम १५६ च्या उप-कलम

(३) अंतर्गत पारित केलेल्या आदेशामध्ये पुनर्विचाराची थोडक्यात कारणे असणे आवश्यक आहे असे मत त्यांनी मांडले. देवरापल्ली लक्ष्मीनारायण रेड्डी आणि इतर विरुद्ध व्ही. नारायण रेड्डी आणि इतर [(१९७६) ३ एस सी सी २५२] प्रकरणातील सर्वोच्च न्यायालयाच्या तीन माननीय न्यायाधीशांच्या खंडपीठाने पारित केलेल्या निर्णयावर त्यांनी भर दिला. त्यांनी असे सादर केले की कलम १५६ च्या उप-कलम (३) अन्वये दिलेल्या आदेशाचे स्वरूप हे पोलिसांना त्यांच्या संपूर्ण तपास शक्तीचा वापर करण्यासाठी एक अनिवार्य स्मरणपत्र किंवा सूचना देण्यासारखे आहे. त्यामुळे त्यांनी असे सादर केले की, विद्वान दंडाधिकारी यांनी त्यांचे विचार तपशीलवार लागू करणे आणि तर्कसंगत आदेश देणे अपेक्षित नाही. मोहिंद्रो विरुद्ध पंजाब राज्य आणि इतर [(२००१) ९ एस सी सी ५८१] प्रकरणातील सर्वोच्च न्यायालयाच्या निर्णयावर त्यांनी भर दिला. ललिता कुमारी विरुद्ध उत्तर प्रदेश राज्य आणि इतर [२०१४ (२) एस सी सी १] प्रकरणातील सर्वोच्च न्यायालयाच्या निर्णयावरही त्यांनी भर दिला. *[5 (2015) 12 एससीसी 420, 6 (1976) 3 एससीसी 252, 7 (2001) 9 एससीसी 581]* त्यांनी असे सादर केले की एकदा दखलपात्र गुन्ह्याची नोंद झाल्यानंतर पोलिसांकडे एफआयआर नोंदविण्याशिवाय पर्याय नसतो आणि त्यामुळेच कलम १५६ च्या उपकलम (३) अंतर्गत आदेशाचे स्वरूप स्मरणपत्राचे आहे. त्यांनी सादर केले की, देवरपल्ली रेड्डी प्रकरणात बहुसदस्यीय खंडपीठाने दिलेल्या निर्णयाद्वारे निश्चित कायद्याचा विचार आणि प्रियांका श्रीवास्तव, रामदेव फूड प्रॉडक्ट्स आणि मेहमूद उल रहमान या प्रकरणात सर्वोच्च न्यायालयाच्या त्यानंतरच्या निर्णयामध्ये केला गेला नाही. रमण श्रीकांत विरुद्ध

तेलंगणा राज्य या खटल्यात त्यांनी आंध्र प्रदेश उच्च न्यायालयाच्या विद्वान एकल न्यायाधीशांच्या निर्णयावर भर दिला. त्यांनी असे सादर केले की विद्वान दंडाधिकाऱ्यांनी दिलेला अक्षेपित आदेश योग्य नाही असे गृहीत धरले तरी, त्या आधारावर , विशेषतः जेव्हा अदखलपात्र गुन्हा घडण्याचे प्रथमदर्शनी निष्पन्न होते तेव्हा एफआयआर रद्द केला जाऊ शकत नाही. एचडीएफसी सिक्युरिटीज लिमिटेड आणि इतर वि. महाराष्ट्र राज्य आणि इतर त्यांनी असे सादर केले की सर्वोच्च न्यायालयाच्या निर्णयानुसार, कलम १५६ च्या उपकलम (३) अन्वये पोलिसांनी तपास करणे आवश्यक असलेल्या आदेशामुळे अपरिवर्तनीय स्वरूपाची कोणतीही इजा झाली आहे असे म्हणता येणार नाही, या बाबतीत सर्वोच्च न्यायालयाच्या अलीकडील निर्णयावरही त्यांनी भर दिला.. पोलिसांनी अंतिम अहवाल सादर केल्यानंतरच दखल घेण्याचा टप्पा उदभवेल आणि त्यामुळे सर्वोच्च न्यायालयाच्या निर्णयानुसार ही याचिका अकालिक आहे. त्यांनी सादर केले की फौजदारी प्रक्रिया संहितेच्या च्या कलम ४८२ अंतर्गत असलेल्या अधिकारांचा वापर अतिशय संयमाने करावा लागेल. त्यांनी सादर केले की या टप्प्यावर, कलम ४८२ अंतर्गत असलेल्या अधिकाराचा वापर केला जाऊ शकत नाही आणि तपास पुढे जाणे आवश्यक आहे.

८. राजेश बजाज विरुद्ध एनसीटी ऑफ दिल्ली आणि इतर प्रकरणातील सर्वोच्च न्यायालयाच्या निर्णयाकडे त्यांनी आमचे लक्ष वेधले. त्यांनी असे सादर केले की केवळ गुन्ह्यांचे घटक स्पष्ट केले नाहीत या आधारावर तक्रार रद्द केली जाऊ शकत

नाही. निर्मल बंग आणि निर्मल बंग सिक्युरिटीज प्रा.लि.चा व्यवसाय दाखवण्यासाठी अभिलेखावरील दस्ताऐवज त्यांनी निदर्शनास आणून दिले. निर्मल बंग यांचे संपूर्ण कुटुंब तसेच त्यांचे भाऊ असलेले दुसरे आणि तिसरे याचिकाकर्ते यांचेच मे. निर्मल बंग आणि निर्मल बंग सिक्युरिटीज प्रा.लि यांच्या व्यवसायावर नियंत्रण होते. त्यांनी सादर केले की निर्मल बंग सिक्युरिटीज प्रायव्हेट लिमिटेडने दुसऱ्या प्रतिवादीला शेअर्स वितरित केले हे दाखवण्यासाठी रेकॉर्डवर दोन पत्रे आहेत जी मे. निर्मल बंग ची मालमत्ता आणि दायित्वे निर्मल बंग सिक्युरिटीज च्या विधिसंस्थापनानंतर मे. निर्मल बंग सिक्युरिटीज प्रा. लि. यांनी घेतली त्यानी आमचे लक्ष नोंदवहीत ठेवलेल्या विविध पत्रांकडे आणि खात्यांच्या विवरणांकडे वेधले.दुसऱ्या आणि तिसऱ्या याचिकाकर्त्यांची अपराधातील सहभाग दर्शविण्यासाठी पुरेशी सामग्री असल्याचे त्यांनी सादर केले.ते म्हणाले की, विलंब हा स्वतःहून कार्यवाही रद्दबातल करणे करण्याचे कारण नाही.

९ आम्ही सादर केलेल्या गोष्टी काळजीपूर्वक विचारात घेतल्या आहेत. कलम १५६ च्या उपकलम (3) च्या तरतुदींचा विचार करता, सय्यद अन्वर अहमद आणि इतर विरुद्ध महाराष्ट्र राज्य आणि इतर या खटल्यात २७ आणि २८ फेब्रुवारी, २०१७ रोजी २०१६ च्या फौजदारी रिट याचिका क्रमांक.९२४ मध्ये या खंडपीठाने कायद्याचा सारांश दिला आहे.या न्यायालयाने प्रियांका श्रीवास्तव तसेच ललिता कुमारी विरुद्ध उत्तर प्रदेश राज्य या खटल्यातील सर्वोच्च न्यायालयाच्या निर्णयाचा व्यापकपणे विचार

दिनांक ११/०८/२०१७ रोजीच्या 'Speaking to Minutes Order' नुसार या आदेशात सुधारणा करण्यात आली आहे.

केला आहे.सदर निर्णयाच्या परिच्छेद २५ मध्ये कायद्याचा सारांश देण्यात आला आहे जो खालीलप्रमाणे आहे -

२५"सारांशत:

(अ) भारतीय दंड विधान संहिते च्या कलम १५६ च्या उपकलम (3) अंतर्गत कारवाईची मागणी करणाऱ्या तक्रारीवर काम करताना, विद्वान दंडाधिकारी यांत्रिकरित्या कृति करू शकत नाही .त्याने तक्रारीची सामग्री आणि तक्रारीसह सादर केलेल्या कागदपत्रांवर आपल्या बुद्धी चा वापर आवश्यक आहे;

(ब) अशा तक्रारीवर पारित झालेले केलेल्या आदेशात कारणे थोडक्यात नोंदवली पाहिजेत जी दंडाधिकाऱ्यांच्या बुद्धीचा वापर केल्या गेल्याचे दर्शवितात.तथापि, तपशीलवार कारणे नोंदविणे करणे आवश्यक नाही;

(क) कलम १५६ च्या उपकलम (३) अन्वये दिलेला अधिकार विवेकाधीकाराधीन आहे.केवळ तक्रारीच्या साध्या वाचनानंतरच, दखलपात्र गुन्हा घडल्याचे निष्पन्न होते म्हणून, चौकशीचा आदेश यांत्रिकरित्या पारित केला जाऊ नये. दिलेल्या प्रकरणात, विद्वान दंडाधिकारी तक्रारीत केलेल्या आरोपांच्या सत्यतेच्या मुद्द्यावर जाऊ शकतात.विद्वान दंडाधिकाऱ्यांनी तक्रारदार अतिरीक्त विलंबासारख्या इतर संबंधित पैलूंचा देखील विचार केला पाहिजे.व्यवहाराचे स्वरूप आणि या विषयावरील दिवाणी कार्यवाही प्रलंबित असणे हे देखील संबंधित विचार आहेत;

(ड) जेव्हा कलम १५६ च्या उपकलम (३) अंतर्गत कारवाईची मागणी करणारी तक्रार विद्वान महानगर दंडाधिकारी किंवा विद्वान न्यायदंडाधिकारी यांच्यापुढे आणली जाते, तेव्हा तिच्याबरोबर प्रियांका

श्रीवास्तवमधील सर्वोच्च न्यायालयाच्या निर्णयाच्या समर्थनार्थ प्रतिज्ञापत्र असले पाहिजे.प्रतिज्ञापत्रात फौजदारी नियमावलीच्या सातव्या अध्यायात आणि विशेषतः वर उद्धृत केलेल्या परिच्छेद ५ आणि ८ मध्ये नमूद केलेल्या आवश्यकतांचे पालन करणे आवश्यक आहे; आणि

(इ) सीआरपीसीच्या कलम १५४ च्या उपकलम (१) आणि (३) च्या अनुपालनाची नोंद करणारी आवश्यक नोंद भौतिक तपशीलांसह समाविष्ट केली जावी.शिवाय, उक्त दाव्यांच्या समर्थनार्थ दस्तऐवज रेकॉर्डवर दाखल करणे आवश्यक आहे."

१० दुसऱ्या उत्तरवादी विद्वान वकीलांचे निवेदन असे आहे की, देवरपल्ली रेड्डी यांच्या खटल्यातील तीन माननीय न्यायाधीशांच्या सर्वोच्च न्यायालयाच्या खंडपीठाच्या निर्णयात असे म्हटले आहे की कलम १५६ च्या उपकलम (३) अंतर्गत दिलेला आदेश, कलम १५६(१) अंतर्गत पोलिसांना त्यांच्या तपासाच्या पूर्ण अधिकाराचा वापर करण्याची आठवण करून देणारा किंवा सूचना देण्याच्या स्वरुपाचा आहे.

त्या न्यायनिर्णयाचा आम्ही अभ्यास केला आहे.सर्वप्रथम, आपण येथे नमूद केले पाहिजे की प्रियंका श्रीवास्तव यांच्या प्रकरणात, सर्वोच्च न्यायालयाने देवरपल्लीच्या प्रकरणातील तीन न्यायाधीशांच्या खंडपीठाच्या निर्णयाचा विचार केला आहे.वास्तविकतः, उक्त निर्णयाच्या परिच्छेदाच्या १ ल्या परिच्छेदाचा संबंधित भाग, ज्यावर दुसऱ्या उत्तरवादीने अवलंबून आहे, तो उक्त निर्णयात उद्धृत केला

आहे.देवरापल्ली रेड्डी यांच्या बाबतीत दिलेल्या निर्णयाचा परिच्छेद १७ प्रासंगिक आहे. त्यात पुढीलप्रमाणे लिहिले आहे.

> *१७ .कलम १५६(३) अध्याय १२ मध्ये मथळ्याखाली येतेः"पोलिसांना माहिती आणि तपास करण्याचे त्यांचे अधिकार"; तर कलम १५ अध्याय एक्स मध्ये आहे ज्यामध्ये "दंडाधिकाऱ्यांकडे तक्रारी" हे शीर्षक आहे.कलम १५६(३) अंतर्गत पोलीस तपासाचे आदेश देण्याचे अधिकार हे कलम २०२(१) द्वारे प्रदान केलेल्या थेट तपासाच्या अधिकारापेक्षा वेगळे आहेत.दोन्ही वेगवेगळ्या टप्प्यांवर वेगवेगळ्या क्षेत्रात काम करतात.पहिला वापर दखल टप्प्यावर केला जाऊ शकतो, दुसरा जेव्हा खटल्याच्या खटल्याच्या न्यायदंडाधिकारी ताब्यात असतो तेव्हा दाखलोत्तर टप्प्यावर केला जाऊ शकतो.याचा अर्थ असा आहे की, एखाद्या संज्ञेय अपराधाबद्दलच्या तक्रारीच्या बाबतीत, कलम १९०(१) (अ) अंतर्गत गुन्ह्याची दखल घेण्यापूर्वी दंडाधिकारी कलम १५६(३) अंतर्गत असलेल्या अधिकाराचा वापर करू शकतात.परंतु जर त्याने एकदा अशी दखल घेतली आणि पंधराव्या अध्यायात नमूद केलेल्या प्रक्रियेस सुरुवात केली, तर तो पूर्व-दखल टप्प्यात परत जाण्यास आणि कलम १५६(३) चा लाभ घेण्यास सक्षम नाही.पुढे लक्षात घ्यावे क की कलम १५६ च्या उपकलम (३) अंतर्गत केलेला आदेश, कलम १५६(१) अंतर्गत तपासाच्या त्यांच्या पूर्ण अधिकारांचा वापर करण्यासाठी पोलिसांना आकस्मिक स्मरणपत्र किंवा माहिती देण्याच्या स्वरुपाचा आहे.अशा तपासात संपूर्ण निरंतर आदेशिका समाविष्ट असते जी कलम १५६ अंतर्गत पुराव्यांच्या संकलनापासून सुरू होते आणि कलम १७३ अंतर्गत अहवाल किंवा आरोपपत्रासह संपते. दुसरीकडे, कलम २०२ अशा टप्प्यावर येते जेव्हा दंडाधिकाऱ्यांनी पंधराव्या प्रकरणातील कार्यवाहीत काही पुरावे गोळा केले आहेत, परंतु ते विहित*

प्रक्रियेतील पुढील टप्प्याबाबत निर्णय घेण्यासाठी अपुरे मानले गेले आहे. अशा परिस्थितीत, दंडाधिकाऱ्यांना कलम २०२ अंतर्गत, त्या कलमान्वये निर्धारित केलेल्या मर्यादेत, "कार्यवाहीसाठी येथे पुरेसा आधार आहे की नाही हे ठरवण्याच्या उद्देशाने" तपास करण्याचे निर्देश देण्याची शक्ती आहे. म्हणून, कलम २०२ अंतर्गत तपासाचा उद्देश पोलीस अहवालावर नवीन खटला सुरू करणे हा नसून दंडाधिकाऱ्यांना त्यांच्या समक्ष केलेल्या तक्रारीवरून आधीच सुरू केलेली कार्यवाही पूर्ण करण्यात मदत करणे हा आहे."

(भर दिला आहे)

सर्वोच्च न्यायालयाने प्रियंका श्रीवास्तव प्रकरणात वरील भाग उद्धृत केला आहे हे आपण येथे लक्षात घेतलेच पाहिजे. देवरापल्ली प्रकरणातील या न्याय निर्णयातील मुद्दा असा होता कि जर दंडाधिकाऱ्याला एखादी गुन्हा उघड करणारी तक्रार प्राप्त झाल्यास, जी केवळ सत्र न्यायालयामध्ये चालवली जाऊ शकते , त्याला कलम १५६ च्या उपकलम (३) अन्वये तपासासाठी पोलिसांकडे पाठवण्यास मनाई आहे का ? जर उपरोक्त निर्णयाच्या परिच्छेद १८ आणि १९ चे अवलोकन केले असता हे स्पष्ट आहे की कलम १५६ च्या उप-कलम (३) अंतर्गत प्राप्त अधिकारांचा वापर करण्याच्या पद्धतीचा मुद्दा सर्वोच्च न्यायालयाच्या विचारार्थ आला नाही.कलम १५६ च्या उपकलम (३) अंतर्गत दिलेल्या आदेशामध्ये सुस्पष्ट कारणे समाविष्ट असली पाहिजेत की नाही हा मुद्दा सर्वोच्च न्यायालयाच्या विचाराधीन नव्हता. परिच्छेद १८ आणि १९ मध्ये नमूद

केल्याप्रमाणे सर्वोच्च न्यायालय या प्रकरणाचा वेगळ्या संदर्भात विचार करत होते ते म्हणजे :

> *"१८. ह्या प्रकरणात न्यायदंडाधिकारी यांनी प्राप्त तक्रारीच्या कार्यवाहीसाठी पुरेसे कारण आहे कि नाही याची शाहनिशा न करता केवळ कलम १५६(३) अंतर्गत तपास करण्याचे आदेश दिले फौजदारी प्रक्रिया संहितेच प्रकरण पंधरा मधील समाविष्ट बाबींची सुरवातही त्यांनी केली नाही तसेच त्यांनी तक्रार किंवा साक्षीदारांची फौजदारी प्रक्रिया संहितेच्या कलम २०० अंतर्गत तपासणीही केली नाही, जे या प्रकरणात विहित प्रक्रियेतील पहिले चरण आहे.कलम २०२ मध्ये नमूद प्रक्रियांच्या पुढील चरणांची अपेक्षा करण्याचा प्रश्नच उद्भवत नाही गुन्ह्याची दखल घेण्याऐवजी त्यांनी आपल्या विवेकबुद्धीचा वापर करून कलम १५६ अन्वये पोलिसांकडे तक्रार पाठवली."*
>
> *"१९ म्हणून सद्य परिस्थिती ही कलम २०२ (१) च्या पहिल्या परंतुक ला आकर्षित करत नाही खरे तर, या खटल्याच्या निर्णयासाठी फौजदारी प्रक्रिया संहिता, १९७३ च्या कलम २०२ (१) च्या अंतर्भूत पहिल्या परंतुकच्या परिक्षेत्र आणि व्याप्तीबद्दल कोणतेही अंतिम मत व्यक्त करणे आवश्यक नाही. असे म्हणणे पुरेसे आहे की, या प्रकरणात कलम २०२ ज्या टप्प्यावर कार्यान्वित होऊ शकेल तो टप्पा कधीही गाठला गेला नव्हता. म्हणून आम्ही न्यायालयाच्या प्रस्थापित पद्धतीनुसार, या अपीलच्या निकालासाठी आवश्यक तेवढेच निर्णय घेतले आहेत, आणि त्यापेक्षा जास्त नाही."*

११. सर्वोच्च न्यायालयाने असे म्हटले आहे की, कलम २०२ च्या उप कलम (१) मधील परंतुक ह्या प्रकरणात आकर्षित झाले नाही कारण ज्या टप्प्यावर पहिले परंतुक

कार्यान्वित होऊ शकले असते त्या टप्प्यावर ते कधीही पोहोचले नाही कारण फौजदारी प्रक्रिया संहितेच्या कलम २०० अंतर्गत तक्रारदाराची तपासणी करण्याआधी न्यायदंडाधिकारी यांनी कलम १५६ च्या उप कलम (३) अन्वये तपासाचे आदेश दिले होते. त्यामुळे देवरपल्ली प्रकरणातील निर्णय आमच्या मते दंड प्रक्रिया संहितेच्या कलम १५६ च्या उप-कलम (३) अंतर्गत आदेश देताना विद्वान दंडाधिकाऱ्यांना कोणतेही कारण नोंदविण्याची आवश्यकता नाही व असे गृहीतक मानण्यासाठी प्रमाण ठरत नाहीत देवरापल्ली प्रकरणात बहुसदस्सीय खंडपीठाने दिलेल्या निर्णयाच्या परिच्छेद १७ मध्ये जे म्हटले आहे त्यावर विचार केल्यानंतर सर्वोच्च न्यायालयाने प्रियांका श्रीवास्तव यांच्या प्रकरणात परिच्छेद क्रमांक २७ ते ३० मध्ये असे म्हटले आहे की:

> *"२७ उपरोक्त प्रतिपादित कायद्यांच्या संदर्भात विद्वान दंडाधिकारी यांनी, अर्जात केलेले आरोप आणि आरोपांचे स्वरूप याबद्दल सतर्क असणे आवश्यक आहे यांचा पुनरुच्चार करणे महत्वाचे आहे. तसेच विवेकबुद्धीचा योग्य वापर केल्याशिवाय निर्देश जारी करण्यात येऊ नयेत . त्यांनी हे देखील लक्षात घेतले पाहिजे की, जी प्रकरणे चौकशीसाठी पाठवली जातील ती न्यायासाठी हितावह ठरतील आणि त्यानंतरच ते आवश्यक आदेश जारी करतील . प्रस्तुत प्रकरणात आरोपी व्यक्ती बँकेत उच्च पदावर कार्यरत आहेत.आम्हाला पूर्ण जाणीव आहे की, पदामुळे काही फरक पडत नाही, कारण कोणीही कायद्यापेक्षा मोठा नाही.परंतु, विद्वान दंडाधिकाऱ्यांनी संपूर्ण आरोपांची, घटनेच्या तारखेची आणि आणि एखादा दखलपात्र गुन्हा घडला आहे कि नाही याची नोंद घ्यावी. हे देखील लक्षात घेतले पाहिजे की जेव्हा* ***SARFAESI ACT, 2002***

कायद्याअंतर्गत समाविष्ट वित्तीय संस्थेच्या कर्जदाराने फौजदारी प्रक्रिया संहितेच्या कलम १५६ (३) अंतर्गत अधिकार क्षेत्राचा वापर केला असेल आणि बँका आणि वित्तीय संस्थांना देय कर्जाची वसुली कायदा, १९९३ अंतर्गत एक वेगळी प्रक्रिया देखील अंमलात आणली असेल, तेव्हा अधिक काळजी, सावधगिरी आणि सर्वतोपरी दक्षता घेतली गेली पाहिजे."

"२८ प्रथम खबर (FIR) दाखल करतांना जर "अर्जानुसार" केले गेलेले निर्देश समाजात अस्वस्थ परिस्थिती निर्माण करतात तसेच त्याद्वारे दंडाधिकारी यांचा चुकीचा दृष्टिकोन प्रतिबिंबित होतो. असे घडल्यामुळे उत्तरवादी क्रमांक ३, प्रकाश कुमार बजाज यांच्यासारख्या अप्रामाणिक आणि तत्वशून्य दावेदार अशा व्यक्तींना न्यायालयासमवेत धाडस करत वित्तीय संस्थांना शरण येण्यास भाग पाडण्यासाठी प्रोत्साहन मिळते वस्तुस्थिती दर्शविल्याप्रमाणे प्रतिवादी क्रमांक ३ याने पूर्वीच्या अधिकाऱ्यांच्या विरोधात खटले दाखले केले होते आणि नंतर जेव्हा तडजोड नोंदविणारी याचिका उच्च न्यायालयाने हाताळली असता त्याने फौजदारी प्रकरण मागे घेतले नाही व तो अशा संधीची वाट पाहत राहील जिथे तो प्रतिशोध घेऊ शकेल जणू काही तो सर्व सर्वेक्षणांचा सम्राट आहे हे लक्षात घेणे महत्वाचे आहे की, अपीलकर्ता १ च्या कार्यकाळात, जे सध्या उपाध्यक्ष पदावर आहेत, त्यांनी कोणतेही कर्ज घेतले नव्हते किंवा थकबाकी केली नव्हती किंवा ***SARFAESI ACT, 2002*** *कायद्याअंतर्गत त्यांच्यावर कोणतीही कारवाई करण्यात आली नव्हती. तथापि, प्रस्तुत अपीलकर्ता १ च्या विनंतीवरून दुसऱ्या वेळेला,* ***SARFAESI ACT, 2002*** *कायद्याअंतर्गत त्यांच्यावर कारवाई करण्यात आली. आम्ही इथे केवळ हे सांगू इच्छितो की, कर्जाची परतफेड टाळण्याच्या एकमेव उद्देशाने अपीलकर्त्यांना त्रास देण्यासाठी उत्तरवादी क्रमांक ३ ने कुटील कारस्थाने*

केली. जेव्हा एखादा नागरिक एखाद्या वित्तीय संस्थेकडून कर्ज घेतो तेव्हा त्याची परतफेड करणे हे त्याचे कर्तव्य आहे न की , विश्वासघात करून किंवा त्याबाबत अनभिज्ञ आहोत असे दाखवणे. आम्हाला हे निदर्शनास आले आहे की, तो असे धाडस करू शकला कारण त्याला खात्री आहे की, फौजदारी प्रक्रिया संहितेच्या कलम १५६ (३) अन्वये न्यायालयास केलेला साधा अर्ज हा न्यायालयास तपास यंत्रणेस दिशा निर्देश देण्याचा आदेश देण्यासाठी पुरेसा आहे व त्याला ते सिद्ध करणे भाग असणार नाही आम्हाला माहिती देण्यात आली आहे की, कलम १५४(३) चे अनुपालन दर्शविणाऱ्या दस्तऐवजाची कार्बन प्रत दाखल केली गेली आहे, जी संबंधित पोलिस अधीक्षकांना पाठवली गेली आहे."

"२९. या टप्प्यावर हे सांगणे उचित आहे की कलम १५६ (३) अंतर्गत समाविष्ट असलेल्या अधिकारांच्या वापरासाठी न्यायिक बुद्धीचा वापर करणे आवश्यक आहे.यात न्यायालयाचा सहभाग असतो.कायद्याच्या कलम १५४ च्या टप्प्यावर पोलिस कारवाई करत नाहीत.याचिकाकर्ता आपल्या मर्जीनुसार दंडाधिकाऱ्यांच्या अधिकाराचा वापर करू शकत नाही.निष्कलंक व सिद्धांतवादी आणि खऱ्या अर्थाने व्यथित झालेल्या नागरिकांना या अधिकाराचा वापर करण्याची मुभा असायला हवी. हे नागरिकांचे संरक्षण करते परंतु जेव्हा नागरिकांना त्रास देण्यासाठी विकृत खटले दाखल करण्याचा मार्ग स्वीकारतात, तेव्हा ते रोखण्यासाठी प्रयत्न केले पाहिजेत."

"३० आमच्या सुविचारित मतानुसार, या देशात आता वेळ आली आहे जिथे फौजदारी प्रक्रिया संहितेच्या कलम १५६ (३) अंतर्गत केलेले अर्ज जे दंडाधिकाऱ्यांच्या कार्यक्षेत्राचा आग्रह धरतात त्यास अर्जदाराने योग्यरित्या शपथ घेतलेल्या प्रतिज्ञापत्राद्वारे पाठबळ द्यावे लागेल. त्याशिवाय, योग्य

प्रकरणात, विद्वान दंडाधिकारी यांना असा सल्ला देण्यात येतो की, ते सत्याची पडताळणी करतील आणि आरोपांची सत्यता देखील सत्यापित करू शकतील.हे प्रतिज्ञापत्र अर्जदाराला अधिक जबाबदार बनवू शकतील आम्हाला इथे हे सांगावे लागत आहे की, केवळ काही विशिष्ट व्यक्तींना त्रास देण्यासाठी कोणतीही जबाबदारी न घेता अशा प्रकारचे अर्ज दाखल केले जात आहेत. याशिवाय, जेव्हा एखादी व्यक्ती वैधानिक तरतुदीनुसार आदेश पारित करणाऱ्या लोकांची यासाठी निवड करते, ज्याला या कायद्याच्या चौकटीखाली किंवा भारतीय राज्यघटनेच्या कलम २२६ अंतर्गत आव्हान दिले जाऊ शकते, तेव्हा ते अधिक त्रासदायक आणि चिंताजनक होते. मात्र फौजदारी न्यायालयात बदला घेण्यासाठी याचा गैरवापर करता येऊ शकत नाही."

(भर दिला आहे)

१२. आता आपण रमण श्रीकांतच्या प्रकरणात आंध्र प्रदेश उच्च न्यायालयाच्या विद्वान एकल न्यायाधीशाच्या न्याय निर्णयाकडे येऊ. त्यांनी असे म्हटले आहे की, कलम १५६ च्या उप-कलम (३) अंतर्गत दाखल करण्यात आलेल्या तक्रारींवर सकारण आदेश (स्पीकिंग ऑर्डर) देण्यात आलेले अपयश हे कार्यवाही रद्दबातल करण्यासाठी समर्थनीय कारण नाही. प्रस्तुत मत हे प्रियंका श्रीवास्तव यांच्या प्रकरणात घेतलेल्या निर्णयासह सर्वोच्च न्यायालयाच्या निर्णयांच्या पूर्णपणे विरोधात आहे.रामदेव फूड प्रोडक्ट्सच्या प्रकरणात, परिच्छेद २० मध्ये, सर्वोच्च न्यायालयाने अनिल कुमार आणि इतर विरुद्ध एम. के अयप्पा आणि इतर या प्रकरणात स्वतःच्या निर्णयाच्या

मंजुरीसह उद्‌धृत केले आहे आणि परिच्छेद १९ आणि २० मध्ये सर्वोच्च न्यायालयाने असा निर्णय दिला आहे की:

"१९ त्यामुळे तत्काळ प्रथम खबरी अहवाल (FIR) नोंदवणे बंधनकारक असले तरी पोलिसांच्या अधिकारावर नियंत्रण आणि संतुलन राखणेही तितकेच महत्त्वाचे आहे, असे न्यायालयाने स्पष्ट केले आहे.अटक किंवा तपास करण्याची शक्ती यांत्रिक नाही. त्यासाठी बुद्धीचा वापर करण्याची गरज आहे.शक्तीचे अस्तित्व आणि त्याचा वापर यात फरक आहे.सामाजिक हितसंबंध आणि व्यक्तिस्वातंत्र्य यामध्ये तरल संतुलन राखणे आवश्यक असते. वाणिज्यिक गुन्ह्यांच्या प्रकरणांना अशा श्रेणीत ठेवण्यात आले आहेत, जिथे विना चौकशी प्रथम खबरी अहवाल(FIR) नोंदवण्याची गरज भासणार नाही."

"२०. याच कारणास्तव, कलम १५६(३) अन्वये दंडाधिकाऱ्यांनी तपासासाठी दिलेले निर्देश यांत्रिकपणे दिले जाऊ शकत नाहीत , असे न्यायालयाने म्हटले आहे.अनिल कुमार विरुद्ध एम. के. अय्यप्पा [५] या खटल्यात असे निरीक्षण नोंदवण्यात आले होते की:

"या न्यायालयाकडे अनेक प्रकरणात फौजदारी प्रक्रिया संहितेच्या कलम १५६ (३) च्या व्याप्तीचा मुद्दा अनेकदा विचारार्थ आलेला आहे. . या न्यायालयाने मकसूद सय्यद खटल्यात [(२००८) ५ एस. सी. सी. ६६८] कलम १५६ (३) अन्वये अधिकार क्षेत्र वापर करण्यापूर्वी दंडाधिकाऱ्यांनी बुद्धीचा वापर करणे आवश्यक असल्याच निरीक्षण नोंदले आहे व व असे मत व्यक्त केले की जेथे कलम १५६ (३) किंवा फौजदारी प्रक्रिया संहितेच्या कलम २०० संदर्भात दाखल केलेल्या तक्रारीवर अधिकार क्षेत्राचा वापर केला जातो, तेथे दंडाधिकाऱ्याने आपल्या बुद्धीचा आवश्यक

आहे, अशा परिस्थितीत, विशेष न्यायाधीश/दंडाधिकारी हे प्रकरण कलम १५६ (३) अंतर्गत लोकसेवका विरोधात वैध मंजुरी आदेशाशिवाय पाठवू शकत नाहीत. दंडाधिकाऱ्यांच्या बुद्धीचा वापर आदेशात प्रतिबिंबित झाला पाहिजे. न्यायदंडाधिकाऱ्याने असे म्हणणे की त्याने तक्रार, कागदपत्रे पाहिली आहेत आणि तक्रारदाराचे म्हणणे ऐकले आहे, जे आदेशात प्रतिबिंबित होते, ते पुरेसे ठरणार नाही. तक्रार, कागदपत्रे पाहिल्यानंतर आणि तक्रारदार म्हणणे ऐकले घेतल्यानंतर, दंडाधिकाऱ्यांने प्रकरणाचे मूल्यमापन काय केले हे कलम १५६ (३) सीआरपीसी अंतर्गत चौकशीचे आदेश दिले, ते आदेशात प्रतिबिंबित झाले पाहिजे, जरी त्याच्या मतांची तपशीलवार अभिव्यक्ती आवश्यक नाही . आम्ही आधीच विशेष न्यायाधीशांनी पारित केलेल्या आदेशाचा सारांश काढला आहे, ज्यात आमच्या मते, चौकशीचे आदेश देण्याचे कोणतेही कारण सांगितले नाही ". वरील निरीक्षणे ललिता कुमारी (वरील) मधील परिच्छेद १२०. ६ मध्ये नमूद केलेल्या प्रकरणांच्या वर्गाला लागू होतात. "(भर दिला गेला)

अंतिमतः माननीय सर्वोच्च न्यायालयाने परिच्छेद क्रमांक २२. १ मध्ये असे मानले की, कलम १५६ च्या उपकलम ३ नुसार दिलेले निर्देश हे केवळ विद्वान दंडाधिकाऱ्याने बुद्धीचा वापर केल्यानंतरच दिले जावे. अगदी या प्रकरणातही सर्वोच्च न्यायालयाने देवरापल्ली प्रकरणातील न्याय निर्णय विचारात घेतला आहे.

१३. प्रतिवादी क्रमांक दोन चे विद्वान वकील यानी सर्वोच्च न्यायालयाच्या श्रीनिवास गुंडलुरी व इतर वि. सेप्को इलेक्ट्रिक पॉवर कंस्ट्रक्शन कोर्पोरेशन आणि इतर ([2010] 8 SSC 206) वर भर दिला आहे. देवरापल्ली रेड्डी प्रकरणात निश्चित कायदा या प्रकरणात विचारात घेण्यात आला आहे. अगदी या प्रकरणातही मा सर्वोच्च न्यायालयाने

कलम १५६ च्या उप-कलम ३ अन्वये शक्तीचा वाप कशाप्रकारे केला जावा हा मुद्दा मान्य केला नाही. "दखल घेणे म्हणजे काय?" याच प्रश्नावर मा. सर्वोच्च न्यायालयाने उहापोह केला आहे.

१४. आता, आम्ही एच. डी. एफ. सी. सिक्युरिटीज लिमिटेड प्रकरणातील सर्वोच्च न्यायालयाच्या निर्णयाकडे वळतो. या प्रकरणात फौजदारी प्रक्रिया संहितेच्या कलम १५६ च्या उपकलम (३) अंतर्गत एक आदेश पारित करण्यात आला होता, ज्याच्या आधारे प्रथम खबरी अहवाल नोंदवण्यात आला होता. एफ. आय. आर. रद्द करण्यासाठी अपीलकर्त्यांनी सर्वोच्च न्यायालयात लेखी याचिका दाखल केल्या होत्या. ही रिट याचिका उच्च न्यायालय मुदतपूर्व असल्याचे सांगत फेटाळली होती. विद्वान दंडाधिकाऱ्यांनी फौजदारी प्रक्रिया संहितेच्या कलम १५६ च्या उपकलम (३) अंतर्गत दिलेला आदेश परिच्छेद १२ मध्ये उद्‌धृत केला आहे जो कारणांची थोडक्यात नोंद करतो. आदेश असे दर्शवितो की विद्वान दंडाधिकाऱ्यांनी तक्रारीच्या मजकुरावर बुद्धिपूरक निर्णय आणि तक्रारीत दखलपात्र गुन्हा केल्याचे उघड झाले असा निष्कर्ष काढला होता. हा आदेश केवळ याच आधारावर देण्यात आला नव्हता. दंडाधिकाऱ्यांनी समाधान नोंदवले की गुन्ह्याचे स्वरूप लक्षात घेता, कलम १५६ च्या उपकलम (३) अंतर्गत तपासासाठी तो पोलिसांकडे पाठवणे आवश्यक आहे. आदेशात त्याने तक्रारीसह दाखल केलेल्या कागदपत्रांचा देखील अभ्यास केला आहे. त्यामुळे, हे असे प्रकरण नव्हते जिथे चौकशीचे एका ओळीचे आदेश देण्यात आले होते. हे एक असे प्रकरण होते ज्यात कलम १५६ च्या

उपकलम (३) अंतर्गत आदेश पारित झाले हे उघड आहे . विद्वान दंडाधिकाऱ्यांनी तक्रारीवर बुद्धीचा वापर केला होता . सर्वोच्च न्यायालयासमोरच्या खटल्याच्या तथ्यांनुसार परिच्छेद २७ मध्ये अशी निरीक्षणे करण्यात आली होती की उच्च न्यायालयासमोर दाखल केलेल्या याचिका अकाली दाखल करण्यात आल्या होत्या. कलम १५६ च्या उपकलम (३) अंतर्गत केलेला आदेश अवैध असल्यास, कायद्याच्या प्रक्रियेचा गैरवापर टाळण्यासाठी आदेशाच्या आधारे नोंदवलेला एफ. आय. आर. रद्द केला जाऊ शकतो, असे आमचे मत आहे.

१५. सज्जन कुमार विरुद्ध केंद्रीय अन्वेषण विभाग (1 [2010] 9 SSC 368) या प्रकरणातील दुसऱ्या उत्तरवादीची बाजू मांडणाऱ्या विद्वान वकील भरवसा ठेवलेल्या निर्णयाचा विचार करता, येथे तक्रार दाखल करण्यास होणारा मोठा विलंब झालेला दिसत नाही. हे कार्यवाहीतील अत्यधिक विलंबाच्या परिणामाशी संबंधित आहे. मोहिंद्रोंच्या बाबतीत घेतलेल्या निर्णयात कायद्याचा असा कोणताही प्रस्ताव दिलेला नाही जो दुसऱ्या उत्तरवादीला सहाय्यभूत ठरेल.

१६. आता आपण या प्रकरणाच्या वास्तविक पैलूंकडे वळुया. आधी सांगितल्याप्रमाणे, आक्षेपित आदेश एकाच वाक्यात आहे, जो त्यापुढे, तक्रारीतील तथ्यावर बुद्धीचा वापर केला आहे, असे दर्शवित नाही. तक्रारीत नमूद केलेल्या तथ्यांनुसार. ५ जून २०१३ रोजी तक्रार दाखल करण्यात आली होती. आम्ही तक्रारीतील परिशिष्टांचा अवलोकन केले आहे. दुसऱ्या उत्तरवादीने दाखल केलेली पहिली तक्रार ११

ऑक्टोबर १९९८ रोजी पोलीस आयुक्तांना उद्देशून होती. दुसऱ्या उत्तरवादीने त्यात म्हटले आहे की मुंबई इथे समभागांच्या व्यवहारावरून निर्मल बंगने त्याची फसवणूक आणि अपहार केला आहे. या तक्रारीत दुसऱ्या आणि तिसऱ्या याचिकाकर्त्यांचा कोणताही संदर्भ नाही. त्यांच्यावर कोणताही आरोप नाही. २९ जून १९९९ रोजी लिहिलेल्या पत्राद्वारे, गुन्हे शाखा, C.I.D, मुंबईच्या सामान्य शाखेचे पोलीस निरीक्षक यांनी दुसऱ्या उत्तरवादीला कळवले की त्याच्या तक्रारीच्या आधारे कोणतीही कारवाई करणे शक्य नाही आणि म्हणून तो स्टॉक एक्स्चेंजकडे लवादासाठी अवलंब करू शकतो. २९ जून १९९९ रोजी पत्रव्यवहार मिळाल्यानंतर दुसऱ्या उत्तरवादीने कोणत्याही कार्यवाहीचा अवलंब केला नाही. त्यांनी मौन बाळगले आणि तीन वर्षे आणि तीन महिन्यांनंतर २५ सप्टेंबर २००२ रोजी त्यांनी मुंबईच्या सहआयुक्तांकडे आणखी एक तक्रार दाखल केली. त्या तक्रारीत त्यांनी निर्मलचे भाऊ असलेल्या दुसऱ्या आणि तिसऱ्या याचिकाकर्त्यांविरोधात आरोप केले. २५ सप्टेंबर २००२ रोजी जेव्हा दुसरा उत्तरवादी ओबेरॉय टॉवरजवळ संध्याकाळी ७.०० वाजता दुसऱ्या आणि तिसऱ्या याचिकाकर्त्यांना भेटला, तेव्हा तीन अज्ञात व्यक्ती दुसऱ्या आणि तिसऱ्या याचिकाकर्त्यांमध्ये सामील झाल्या आणि त्या सर्वांनी त्याला थकबाकी मागितल्यास त्याला ठार मारण्याची धमकी दिली, असा गंभीर आरोप या तक्रारीत करण्यात आला होता. ३० सप्टेंबर २००२ रोजी २४ तारखेला ते ताबडतोब पोलीस ठाण्यात गेले आणि त्यांनी तक्रार दाखल करण्याचा प्रयत्न केला, हे त्यांचे प्रकरण नाही. ही तक्रार दाखल केल्यानंतर दुसऱ्या उत्तरवादीने ७ वर्षांपेक्षा जास्त काळ काहीही केले नाही. २२ मार्च २०१० रोजी त्यांनी पोलीस सहआयुक्त राकेश मारिया यांच्याकडे

तक्रार दाखल केली, ज्यात त्यांनी सांगितले की त्यांना बँग बंधूंकडून (दुसरे आणि तिसरे याचिकाकर्ते) ६० कोटींपेक्षा जास्त किमतीचे समभाग येणे आहेत. त्यांनी आरोप केला की गेल्या सहा महिन्यांपासून ते एकतर समभाग वितरित करण्याचे किंवा पैसे देण्याचे आश्वासन देत होते. गेल्या सहा महिन्यांपासून दुसरे आणि तिसरे याचिकाकर्ते आपल्याला लँडलाइनवर फोन करून धमकावत असल्याचा आरोप त्यांनी केला. येथे पुन्हा त्याने सहा महिन्यांच्या कालावधीत पोलिसात कोणतीही तक्रार दाखल केली असेही उत्तरवादी क्रमांक २ चे प्रकरण नाही.

१७. १३ एप्रिल २०१० रोजी अतिरिक्त पोलिस आयुक्त, आर्थिक गुन्हे शाखा, सी. आय. डी., मुंबई यांनी पोलीस उपायुक्त, झोन-1 यांना पाठवलेल्या पत्रावरून असे दिसून येते की दुसऱ्या उत्तरवादीने केलेली तक्रार त्या अधिकाऱ्याकडे पाठवण्यात आली होती.

१८. विद्वान महानगर दंडाधिकाऱ्यांसमोर दाखल केलेल्या तक्रारीत, ज्यावर आक्षेपित आदेश पारित झालेले आला आहे, दुसऱ्या उत्तरवादीने २९ जून १९९९ ते २५ सप्टेंबर २००२ या कालावधीत त्याने कोणती पावले उचलली हे नमूद केलेले नाही. प्रतिवादी जुन २०१३ पर्यत आक्षेपित आदेश झालेल्या तक्रारीला दाखल करण्यासाठी का थांबला नाही. या अकृत्यासाठी आणि एप्रिल २०१० ते जुन २०१३ पर्यतच्या उशिरासाठी कुठेही कारण दिलेले नाही. न्यायालयाकडे येण्यासाठी झालेल्या उशिरासाठी कुठलेच कारण वा स्पष्टीकरण दिलेले नाही.

दिनांक ११/०८/२०१७ रोजीच्या 'Speaking to Minutes Order' नुसार या आदेशात सुधारणा करण्यात आली आहे.

१९. तक्रारीत दिलेले निवेदन योग्य मानल्यास २६ फेब्रुवारी १९९८ रोजी आरोपीने दुसऱ्या उत्तरवादीच्या वतीने बीएफएलचे १,०९,७०० समभाग विकत घेतले. द्वितीय उत्तरार्थी आणि याचिकाकर्त्यांमध्ये १९९८ नंतर आणखी व्यवहार झाले असे तक्रारीत नमूद करण्यात आले नाही. १९९८ सालानंतर २०१३ सालापर्यंत त्यांनी याचिकाकर्त्या सोबत कोणतीही गुंतवणूक केली नाही, असे ही घडले नाही.

२०. अशा प्रकारे, ११ ऑक्टोबर, १९९८ रोजी पहिल्यांदाच, द्वितीय उत्तरार्थी मुंबई पोलीस आयुक्तांकडे तक्रार केली ज्यात केवळ निर्मलच्या विरोधात आरोप करण्यात आले होते. २९ जून १९९९ रोजी तक्रारदारांना सांगण्यात आले की तक्रारीच्या आधारावर कोणतीही कारवाई केली जाऊ शकत नाही आणि त्यांनी लवादाचा अवलंब करावा.द्वितीय उत्तरार्थीने २५ सप्टेंबर २००२ पर्यंत काही पावले उचलली असेही घडले नाही. त्यांनी न्यायालयात किंवा वरिष्ठ पोलीस अधिकाऱ्यांकडे दाद मागण्याचा प्रयत्न केला नाही.आधी सांगितल्याप्रमाणे, २५ सप्टेंबर २००२ च्या कथित घटनेसाठी, द्वितीय उत्तरार्थीने संबंधित पोलिस ठाण्याशी संपर्क न साधता मुंबईच्या सह पोलिस आयुक्तांना लेखी तक्रार केली. त्यानंतर सात वर्षे किंवा त्याहून अधिक कालावधीसाठी द्वितीय उत्तरार्थीने २२ मार्च २०१० पर्यंत कोणतीही पावले उचलली नाहीत.द्वितीय उत्तरार्थीच्या नुसार १३ एप्रिल २०१० रोजी ही तक्रार झोन-१ च्या पोलीस उपायुक्तांकडे पाठवण्यात आली. या तक्रारीसोबत जोडलेल्या पत्राची प्रत द्वितीय उत्तरार्थीला देखील पाठवण्यात आली होती.तक्रारीत असे आढळले नाही की तदनंतर दुसऱ्या उत्तरवादीने तपासात

विलंब झाल्याची तक्रार केली किंवा त्याने वरिष्ठ पोलिस अधिकाऱ्याकडे दाद मागितली. त्यानंतर तीन वर्षे आणि दोन महिन्यांनी त्यांनी विद्वान दंडाधिकाऱ्यांसमोर तक्रार दाखल केली.तक्रारीत केलेल्या दाव्यानुसार, २६ फेब्रुवारी १९९८ नंतर, दुसऱ्या उत्तरवादीच्या प्रकरणानुसारही, तक्रारदार आणि आरोपीमध्ये असा कोणताही व्यवहार झाला नाही की त्यानंतर याचिकाकर्त्यांनी तक्रारदाराच्या वतीने कोणतेही समभाग किंवा रोखे खरेदी केले. जून २०१३ मध्ये विद्वान दंडाधिकाऱ्यांसमोर तक्रार दाखल करून, कलम १५६ च्या उप-कलम (३) अंतर्गत, कथित व्यवहारांच्या आधारावर निर्मल यांच्याशी १९९८ पर्यंत आणि २५ सप्टेंबर २००२ च्या कथित घटनेच्या आधारे कारवाई करण्याची मागणी करण्यात आली होती. अशा प्रकारे, तक्रार दाखल करण्यात अनेक वर्षांचा ढोबळ आणि स्पष्टीकरण विरहीत विलंब झाला. या कोर्टाने सय्यद अन्वर अहमद आणि अन्य एक या प्रकरणात न्यायालयाने म्हटल्याप्रमाणे, असा ढोबळ विलंब हा एक घटक होता ज्याचा विद्वान दंडाधिकाऱ्यांनी विचार करायला हवा होता. विद्वान दंडाधिकारी यांनी २३ डिसेंबर २०१३ रोजी एक गुढ आक्षेपित आदेश पारित केला, ज्याच्या आधारावर २३ जून २०१४ रोजी आक्षेपित प्रथम खबरी अहवाल दाखल करण्यात आला.

२१. दुस-या आणि तिस-या याचिकाकर्त्यांवर केलेले आरोप हे पश्चातबुध्दी होते की नाही या वादात आम्ही जाणार नाही. इतक्या प्रदीर्घ कालावधीनंतर फौजदारी कायदयाची प्रक्रिया करणे हा दुसऱ्या उत्तरवादीचा दुर्भावनापूर्ण हेतू दर्शवितो. १९९८ च्या व्यवहारांसाठी, त्यांनी योग्य त्या मार्गाचा अवलंब करण्यासाठी कोणतीही पावले

उचलली नाहीत. जून २०१३ मध्ये तक्रार दाखल करण्याची कारवाई म्हणजे केवळ कायद्याच्या प्रक्रियेचा गैरवापर करण्याशिवाय दुसरे काहीही नाही.

२२. दुसऱ्या प्रतिवादीने १९९८ मध्ये दाखल केलेल्या तक्रारीच्या आधारे, पोलिसांनी २९ जून १९९९ च्या पत्राद्वारे दुसऱ्या प्रतिवादीला त्यानुसार माहिती देऊन कोणतीही कारवाई करण्यास नकार दिला होता. परंतु विद्वान दंडाधिकाऱ्यांनी पारित केलेल्या आक्षेपित आदेशामुळे, पोलिसांना प्रथम खबरी अहवाल नोंदवता आला नाही. त्यामुळे, आक्षेपित आदेश पूर्णपणे अवैध असल्याने, सन २०१४ मध्ये त्याच्या आधारावर नोंदवलेला प्रथम खबरी अहवाल रद्द होण्यास पात्र आहे. विद्वान दंडाधिकाऱ्यांच्या आक्षेपित आदेशाशी संबंधित बेकायदेशीरतेकडे दुर्लक्ष करूनही, अशा विलंबित टप्प्यावर, याचिकाकर्त्यांवर खटला चालवणे हे कायद्याच्या प्रक्रियेचा गैरवापर करण्याशिवाय दुसरे काहीही नाही.

२३. असे दिसून येते की, दुसऱ्या उत्तरवादीने ४ नोव्हेंबर २०१५ रोजी महानगर दंडाधिकाऱ्यांसमोर अर्ज केला होता, ज्यामध्ये असा युक्तिवाद करण्यात आला होता की भारतीय दंड संहितेच्या कलम ४०९ व्यतिरिक्त इतर कलमांखालील गुन्ह्यांचाही समावेश करण्यात आला होता. या अर्जावर, विद्वत न्यायाधीशांनी ४ नोव्हेंबर २०१५ रोजी तपासी अधिका-यांना नोटीस जारी करून आदेश पारित केले की, अर्जात सांगितल्याप्रमाणे फसवणुकीचा गुन्हा उघडकीस आला असेल तर तपास अधिकारी तपासादरम्यान कायद्यानुसार योग्य ती कारवाई करू शकतो. हा आदेश सकृतदर्शनीच

अनावश्यक आणि अवैध होता आणि विद्वान दंडाधिकारी यांना पोलीस अधिकाऱ्याला तपासादरम्यान असे कोणतेही निर्देश जारी करण्याचा शक्ती नव्हत ी.

२४. आम्ही हे अगदी स्पष्ट करतो की आम्ही पक्षांचे अधिकार आणि दायित्वे यावर आधी निर्णय घेत नाही आहोत.

२५. त्यानुसार, याचिका मान्य करून आम्ही खालील आदेश पारित करीत आहोत :-

आदेश

(i) न्यादेश (रुल) हा प्रार्थना खंड (अ) च्या संदर्भात परिपूर्ण केला जातो जो अशा प्रकारे वाचण्यात यावा:

(अ) भारतीय राज्यघटनेच्या कलम २२६ आणि कलम २२७ आणि फौजदारी प्रक्रिया संहिता, १९७३ च्या कलम ४८२ अंतर्गत २३ डिसेंबर २०१३ रोजीचा आक्षेपित आदेश आणि ५ जून २०१३ रोजीची फौजदारी तक्रार आणि भारतीय दंड संहितेच्या विविध तरतुदींखाली याचिकाकर्त्यांविरुद्ध २३/६/२०१४ रोजीचा प्रथम खबरी अहवाल रद्द करण्यासाठी रिट, आदेश किंवा निर्देश जारी करण्य ाची कृपा करावी.

दिनांक ११/०८/२०१७ रोजीच्या 'Speaking to Minutes Order' नुसार या आदेशात सुधारणा करण्यात आली आहे.

(ii) फौजदारी अर्ज चालणारा नाही आणि त्यानुसार निकाली काढला जात आहे.

(iii) सर्व संबंधितांनी या आदेशाच्या प्रमाणित प्रतीनुसार कार्यवाही करावी.

(न्या. श्रीमती अनुजा प्रभुदेसाई) **(न्या. ए. एस. ओक)**

****

अस्वीकरण

या न्यायनिर्णयाच्या मराठी भाषेतील या अनुवादाचा वापर हा पक्षकारास त्याच्या/तिच्या मातृभाषेमध्ये त्याचा अर्थ समजून घेण्यापुरताच मर्यादित राहील आणि त्याचा इतर कोणत्याची कारणाकरता वापर करता येणार नाही. तसेच इंग्रजी भाषेतील न्यायनिर्णय हाच सर्व व्यावहारिक आणि कार्यालयीन वापराकरिता विश्वसनीय असेल आणि तोच त्यातील आदेशाच्या निष्पादन आणि अंमलबजावणी करता वैध मानला जाईल.

****